คู่มือประกอบภาพหอยกาบน้ำจืดของไทย

จิรศักดิ์ สุจริต* ปิโยรส ทองเกิด* บังอร กองอิ้ม และ สมศักดิ์ ปัญหา***

*หน่วยปฏิบัติการซิสเทมาติคส์ของสัตว์ ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร 10330

**ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม อ. กันทรวิชัย จ. มหาสารคาม 44150

หอยกาบหรือหอยสองฝา

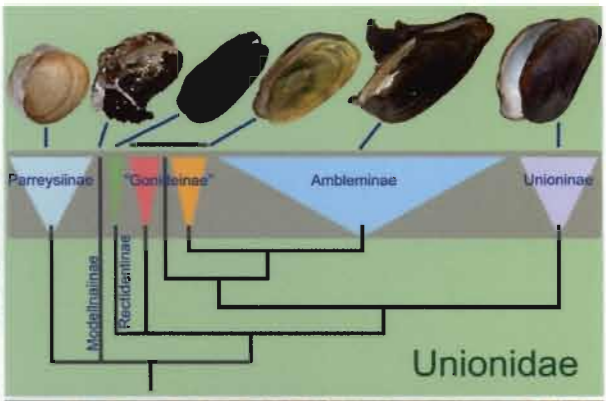

หอยสองฝาหรือหอยกาบ ภาษาอังกฤษเรียกว่า clams หรือ mussels ต่างจากหอยฝาเดียวอย่างชัดเจนตรงที่หอยสองฝาอาศัยอยู่ในน้ำเท่านั้น **หอยกาบน้ำจืด** Freshwater Mussels พบในแหล่งน้ำจืดทุกประเภท มีความหลากหลายของรูปร่างลักษณะตามประเภทของแหล่งน้ำ หอยกาบน้ำจืดเป็นหอยในอันดับ Unionida มีงานวิจัยทางชีววิทยาโมเลกุลและความสัมพันธ์ทางวิวัฒนาการจำนวนมากบ่งชี้ว่าหอยกาบน้ำจืดเกือบทั้งหมดจัดอยู่ในวงศ์ Unionidae หรือวงศ์หอยกาบน้ำจืดประกอบไปด้วยอย่างน้อย 6 วงศ์ย่อย อย่างไรก็ตามเรื่องของอนุกรมวิธาน ยังคงเป็นเรื่องของการหาหลักฐานที่ดีที่สุดไม่ว่าจะจำแนกเป็นแบบใดก็ตามขอให้เข้าใจว่า ลำดับขั้นต่างๆ มีไว้เพื่อเป็นหลักสมมุติให้เข้าใจตรงกันว่าจริงๆ แล้วชีวิตยังคงมีวิวัฒนาการไปอย่างไม่หยุดยั้งจนกว่าจะสูญพันธุ์หรือกลายพันธุ์ไปในที่สุดตามการเปลี่ยนแปลงของโลก

หอยกาบน้ำจืดที่มีขนาดใหญ่มักอยู่ในแหล่งน้ำลึกๆ และมักเรียกว่า **หอยมุกน้ำจืด** หรือ freshwater pearl mussels ซึ่งมีการนำเปลือกไปใช้ทำกระดุม หรือใช้เป็นแกนล่อมุกในอุตสาหกรรมการเลี้ยงไข่มุกทะเล นอกจากนั้นยังมีการเลี้ยงไข่มุกจากหอยกาบน้ำจืดด้วย โดยเฉพาะประเทศจีนซึ่งมีผลผลิตจำหน่ายทั่วโลก และด้วยธุรกิจมูลค่ามหาศาลจึงทำให้มีการเก็บหอยกาบน้ำจืดเพื่อส่งเปลือกขาย จนสูญพันธุ์และมีแนวโน้มที่จะสูญพันธุ์เป็นจำนวนมาก ดังนั้นประเทศสหรัฐอเมริกาจึงประกาศให้หอยกาบน้ำจืดเป็นทรัพยากรที่ต้องได้รับการอนุรักษ์ของโลก

จากหลักฐานทางธรณีวิทยาต่างๆ หอยกาบน้ำจืดได้ทิ้งร่องรอยหลงเหลือไว้ให้ศึกษาความเป็นมาอยู่เป็นจำนวนมาก เช่นฟอสซิลหอยกาบน้ำจืดยุค Upper Triassic ในประเทศสหรัฐอเมริกา สำหรับประเทศไทยพบฟอสซิลหอยกาบน้ำจืดที่เหมืองถ่านหินจังหวัดกระบี่ เมื่อปี พ.ศ. 2544 อายุราว 12-13 ล้านปี ซึ่งเปลือกมีฟันบานพับครบถ้วน และมีลักษณะเหมือนกับหอยกาบน้ำจืดในปัจจุบันมาก

ภาพจากบนลงล่าง—แผนภูมิความสัมพันธ์ทางสายวิวัฒนาการของวงศ์หอยกาบน้ำจืด (ดัดแปลงจาก Whelan et al. 2011)—ฟอสซิลหอยกาบน้ำจืดพบที่เหมืองถ่านหินกระบี่ โดยคณะนักวิจัยจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรมทรัพยากรธรณี และมหาวิทยาลัย Montpellier ประเทศฝรั่งเศส — หอยหงอน Hyriopsis bialatus ***วัยอ่อนมีเปลือกสีเขียวอมเหลือง เมื่อโตเต็มวัยจะมีสีน้ำตาลดำ***

ลักษณะสัณฐานทั่วไปของหอยกาบน้ำจืด

หอยกาบน้ำจืดมีเปลือกที่มีรูปทรงจำเพาะและหลากหลาย มีชื่อท้องถิ่นเรียกมากมายตั้งแต่ หอยกาบ หอยกาบกี้ หอยเม็ดขนุน หอยมุกจาน หอยเสียม หอยโตนดวัว เป็นต้น มีความยาวเปลือกตั้งแต่ 3 ถึง 30 ซม เปลือกทั้งสองชิ้นประกบอยู่ด้วยกันด้วยบานพับ (hinge) ที่มีฟันบานพับ (hinge teeth) อยู่ทางด้านบน (dorsal) และมีลักษณะจำเพาะเรียกว่า schizodont คือไม่มีฟันกลางที่แท้จริง มีแต่ฟันกลางแบบ pseudo cardinal teeth ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของฟันข้างจนมีลักษณะเป็นฟันประกบกันได้ระหว่างสองกาบ และอาจมี หรือไม่มีฟันข้าง (lateral teeth) เปลือกด้านหน้า (anterior) จะมน ด้านท้าย (posterior) จะป้าน และเป็นที่อยู่ของท่อน้ำเข้าและท่อน้ำออก เปลือกส่วนที่มีอายุมากที่สุดคือบริเวณยอดสุดตรงรอยต่อของบานพับเรียกว่า จงอย หรือ umbo หอยที่มีอายุมากผิวนอกของเปลือกบริเวณนี้จะลอกออกให้เห็นเนื้อเปลือกชั้นถัดไป สีของเปลือกเป็นสีของชั้นโปรตีนด้านนอก มีสีเขียวเหลืองอ่อนในหอยวัยอ่อน และเขียวเข้มมากขึ้นถึงเป็นสีน้ำตาลเข้มเมื่อโตเต็มวัย

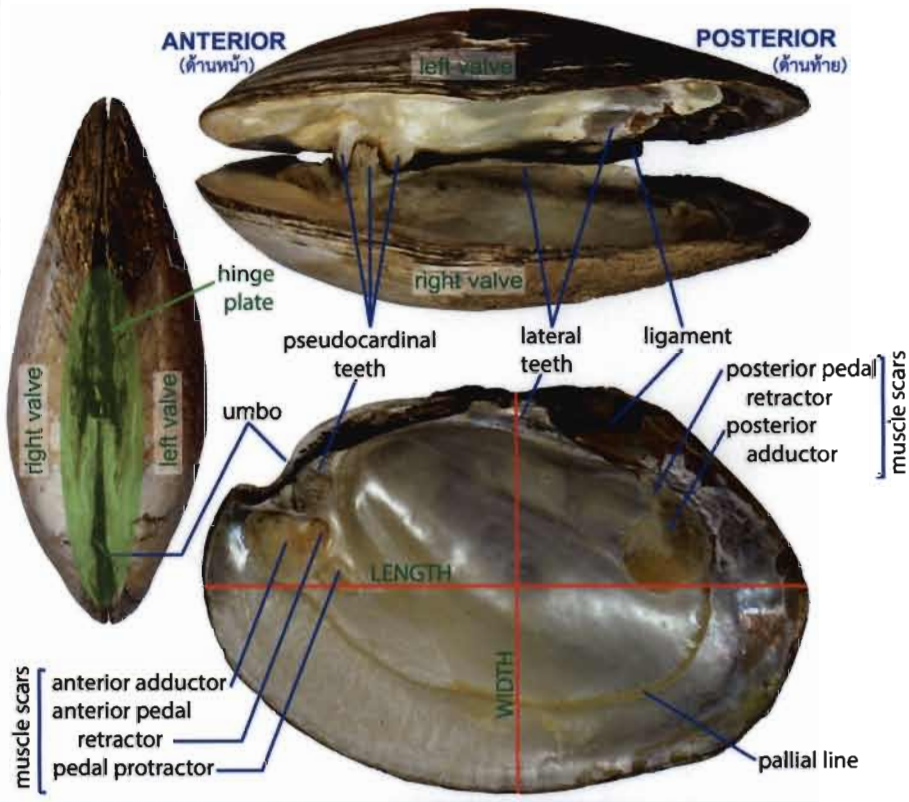

ภาพ-ลักษณะสัณฐานทั่วไปของหอยกาบน้ำจืดทั้งด้านนอกและด้านในเปลือก บน-แสดงการยึดกันของเปลือกซ้ายและขวาด้วยฟันบานพับ ซ้าย-เปลือกด้านบน (dorsal) แสดงบริเวณบานพับ (แถบสีเขียว) ล่าง-เปลือกขวาด้านในแสดงรอยกล้ามเนื้อปิด-เปิดเปลือก และรอยกล้ามเนื้ออื่นๆ ที่สำคัญ และแสดงการวัดขนาดความกว้าง (width) และความยาว (length) ของหอยกาบน้ำจืด

เปลือกหอยกาบน้ำจืดโดยทั่วไปแบ่งออกเป็นสามชั้น ได้แก่ชั้นนอกสุด periostracum เป็นชั้นโปรตีนที่แสดงสีสัน ลวดลายต่างๆ ของเปลือกหอย ที่หุ้มเปลือกชั้นถัดไปและปกป้องไม่ให้ถูกย่อยสลายโดยง่าย ชั้นที่สอง prismatic layer เป็นชั้นหินปูนที่ให้ความแข็งแรงปกป้องเนื้อหอยที่อยู่ด้านใน ชั้นที่สาม nacreous layer เป็นชั้นในสุดสัมผัสกับเนื้อหอย ลักษณะมันแวววาว มีสีรุ้งหรือสีมุก เป็นสารแคลเซียมคาร์บอเนตที่ไม่หนา แต่มีผลึกแบบอะรากอไนต์เรียงซ้อนกันพิเศษทำให้เป็นมันสะท้อนแสงแล้วให้สีมุก ซึ่งไข่มุกมีกำเนิดจากเปลือกชั้นนี้

ลักษณะลำตัวอ่อนนุ่มภายใต้เปลือกห่อหุ้มด้วยเนื้อเยื่อแมนเทิล (mantle) มีหน้าที่ในการสร้างเปลือกหอย และบางช่วงมีการดัดแปลงเป็นส่วนของท่อน้ำเข้าและท่อน้ำออก ถัดจากชั้นแมนเทิลเป็นแผ่นเท้า (foot) แบนๆ ซึ่งก็คือตัวหอยเกือบทั้งหมด มีเหงือก (gills) ปกคลุมแผ่นเท้าอีกชั้น ทำหน้าที่แลกเปลี่ยนแก๊ส และในหอยเพศเมียยังทำหน้าที่เป็นที่อยู่ของตัวอ่อนอีกด้วย ด้านหน้าเป็นตำแหน่งของปาก มีแผ่นเนื้อเยื่อหน้าปาก (labial palp) ทำหน้าที่คอยปัดอาหารเข้าปาก ด้านท้ายเป็นรูทวารสำหรับขับถ่ายของเสียและปล่อยเซลล์สืบพันธุ์ของทั้งสองเพศ ส่วนของหัวใจ และไต จะอยู่ภายในแผ่นเท้าติดกับบริเวณจงอยเปลือกด้านใน นอกจากนั้นก็มีมัดกล้ามเนื้อใช้ในการปิด-เปิดเปลือก (adductor muscles) เมื่อหอยตายแล้วจะยังคงเห็นรอยของมัดกล้ามเนื้ออยู่บนเปลือกด้านในทั้งด้านหน้าและด้านท้าย (anterior และ posterior adductor muscle scars) ของทั้งสองฝา นอกจากนี้ยังมีมัดกล้ามเนื้อ protractor muscle ที่ทำให้ตัวหอยยื่นออกมาจากเปลือก และมัดกล้ามเนื้อ retractor muscle ที่ทำให้หอยหดตัวเข้าไปในเปลือก การยึดเกาะของมัดกล้ามเนื้อทั้งสองนี้ทิ้งร่องรอยไว้ที่ด้านในเปลือกใกล้ๆ กับรอยของกล้าม เนื้อปิด-เปิดเปลือกเช่นกัน

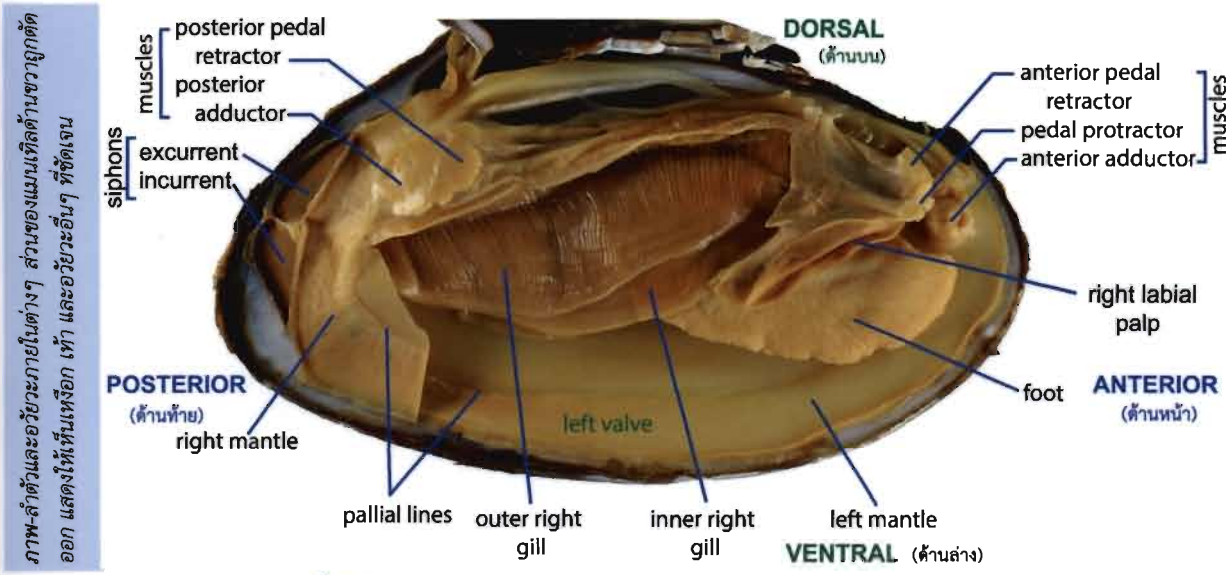

ภาพ-ลำตัวและอวัยวะภายในต่างๆ ส่วนของแมนเทิลด้านขวาถูกตัดออก แสดงให้เห็นเหงือก เท้า และอวัยวะอื่นๆ ที่ชัดเจน

สถานภาพของหอยกาบน้ำจืด

แม้ว่าจะมีการบริโภคหอยกาบน้ำจืดเป็นอาหารจำนวนมาก แต่ก็ไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของหอยมากนักเนื่องจากในช่วงฤดูน้ำหลากหอยจะมีระยะเวลาพักตัว หอยวัยอ่อนก็เจริญเติบโตและเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์ ซึ่งการหาหอยกาบน้ำจืดมักทำในช่วงต้นฤดูแล้ง ปัจจุบันประเทศไทยมีหอยกาบน้ำจืดหลายสปีชีส์ที่กำลังจะสูญพันธุ์ หรืออยู่ในภาวะล่อแหลมต่อการสูญพันธุ์ สาเหตุสำคัญมาจากการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีพของปลาและหอยกาบน้ำจืด เนื่องจากระบบนิเวศได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง นอกจากนี้การทำเกษตรเคมี ทำให้มีการปนเปื้อนและไหลลงสู่แหล่งน้ำ หอยที่ปรับตัวไม่ได้จะตายและสูญพันธุ์ในที่สุด เช่น หอยมุกจาน *Chamberlainia hainesiana* ค่อยๆ หายไปจากหลายแม่น้ำ IUCN จึงประกาศให้เป็นสปีชีส์ใกล้สูญพันธุ์ โดยที่มีหอยเสียมสยาม *Solenaia emarginata* และหอยเสียมแควน้อย *Solenaia kwaenoiensis* ก็อยู่ในภาวะถูกคุกคามและกำลังจะสูญพันธุ์ ดังนั้นหากไม่ช่วยกันดูแลรักษาแหล่งน้ำเราอาจจะไม่มีหอยกาบน้ำจืดหรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ หลงเหลือให้คนรุ่นลูกรุ่นหลานศึกษาอีกต่อไป

ลักษณะถิ่นที่อยู่อาศัย

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยนั้นมีภูเขาสูง มีภูมิอากาศที่แตกต่าง ทำให้มีแม่น้ำสำคัญหลายสาย จากข้อมูลธรณีวิทยาบ่งชี้ว่า แม่น้ำโบราณหลายสายมีการเปลี่ยนเส้นทางการไหล เช่นแม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นแม่น้ำหลักที่ไหลลงสู่อ่าวไทยจนกระทั่งตอนปลายยุคไพลส์โทซีน แม่น้ำโขงมีการเปลี่ยนเส้นทางมาอยู่ในตำแหน่งปัจจุบัน อีกทั้งแม่น้ำมูลไม่ต่อเชื่อมกับแม่น้ำเจ้าพระยาเหมือนในอดีต เป็นต้น

หอยกาบน้ำจืดอาศัยอยู่ที่พื้นท้องน้ำทั้งในลำธาร หนองน้ำจนถึงแม่น้ำขนาดใหญ่ มักพบในบริเวณที่มีน้ำไหล โดยหอยจะฝังในดินแล้วโผล่ส่วนของท่อน้ำเข้าและออกขึ้นมา หอยบางสปีชีส์อาศัยอยู่บริเวณรากไม้ของต้นไม้ที่มีรากชอนไชไปในน้ำ พื้นท้องน้ำเป็นวังหิน ซอกหิน หรือในที่น้ำไหลวน บางสปีชีส์อาศัยอยู่ในน้ำที่ลึกเช่น หอยมุกจาน *Chamberlainia hainesiana* พบที่ระดับความลึก 7-10 เมตร บริเวณรอยต่อของแม่น้ำยมและแม่น้ำน่าน และที่แม่น้ำแควน้อยในจังหวัดกาญจนบุรี

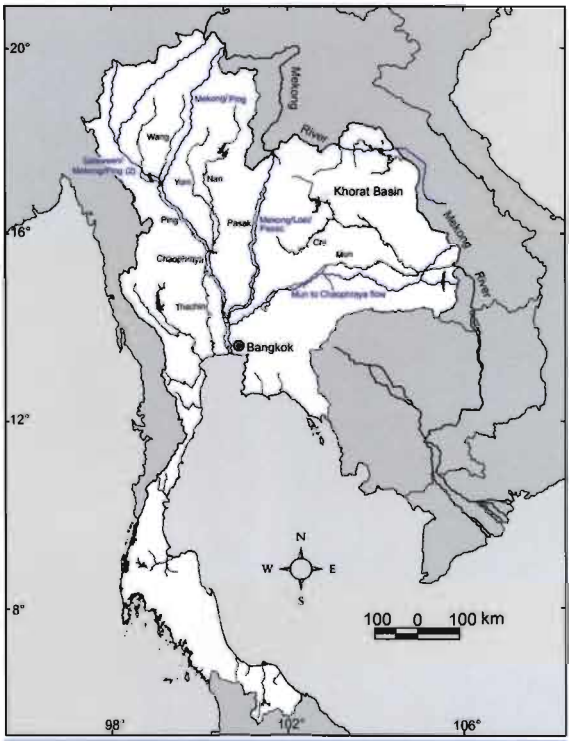

ภาพ-แม่น้ำสายสำคัญๆ ของประเทศไทยในอดีต (สีฟ้า) และปัจจุบัน (สีดำ) ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของหอยกาบน้ำจืด (ดัดแปลงจาก Chanabun et al. 2013)

แหล่งน้ำต่างๆ นั้นเป็นหัวใจสำคัญต่อการกำเนิด ดำรงชีพ และสืบทอดเผ่าพันธุ์ของหอยกาบน้ำจืด ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงของสายน้ำมีผลกระทบโดยตรงกับหอยกาบน้ำจืด ซึ่งปัจจุบันปัญหาหลักของการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัย การสร้างเขื่อนที่ขวางกั้นการอพยพของปลาทำให้สายพันธุ์ปลาค่อยๆ ลดจำนวนลงและสูญพันธุ์ไป ผลที่ตามมาคือทำให้หอยกาบน้ำจืดที่ต้องอาศัยปลาในการขยายพันธุ์และดำรงเผ่าพันธุ์พลอยลดจำนวนลงและสูญพันธ์ตามไปด้วย

ชีววิทยาบางประการ

หอยกาบน้ำจืดแม้ว่าเปลือกจะมีลักษณะเหมือนกัน แต่ดูจากการผลิตเซลล์สืบพันธุ์แล้วหอยจะมีเพศแยก ในฤดูสืบพันธุ์หรือฤดูแล้งหอยกาบเพศผู้จะพ่นเซลล์สืบพันธุ์ไปตามกระแสน้ำเข้าสู่หอยกาบเพศเมีย ทางท่อน้ำเข้าแล้วเกิดการปฏิสนธิกับไข่ที่เคลื่อนมาอยู่ที่แผ่นเหงือก แล้วมีพัฒนาการของตัวอ่อนทำให้แผ่นเหงือกทั้ง 4 แผ่น มีลักษณะเหมือนถุงอุ้มไข่ หลังจากนั้นหอยเพศเมียจะพ่นตัวอ่อนโกลคิเดียม (glochidium) ที่ดำรงชีพแบบปรสิตไปตามกระแสน้ำเข้าไปเกาะที่ส่วนต่างๆ เช่นครีบ หาง หรือเหงือกของปลาเพื่อดูดเลือด แล้วพัฒนาการจนเป็นตัวอ่อนที่สมบูรณ์แต่มีขนาดเล็ก แล้วหลุดลงสู่พื้นท้องน้ำหากินเป็นอิสระต่อไป ซึ่งผล การวิจัยที่ผ่านมายืนยันว่า โกลคิเดียม ของหอยกาบน้ำจืดแต่ละสปีชีส์มีความ จำเพาะกับปลาที่ไปเกาะ ดังนั้นการที่จะอนุรักษ์หอยกาบน้ำจืด นอกจากจะคิดถึงแหล่งน้ำอันเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยแล้ว ยังต้องคิดถึงปลาที่เป็นเจ้าบ้านให้กับตัวอ่อนโกลคิเดียมอีกด้วย

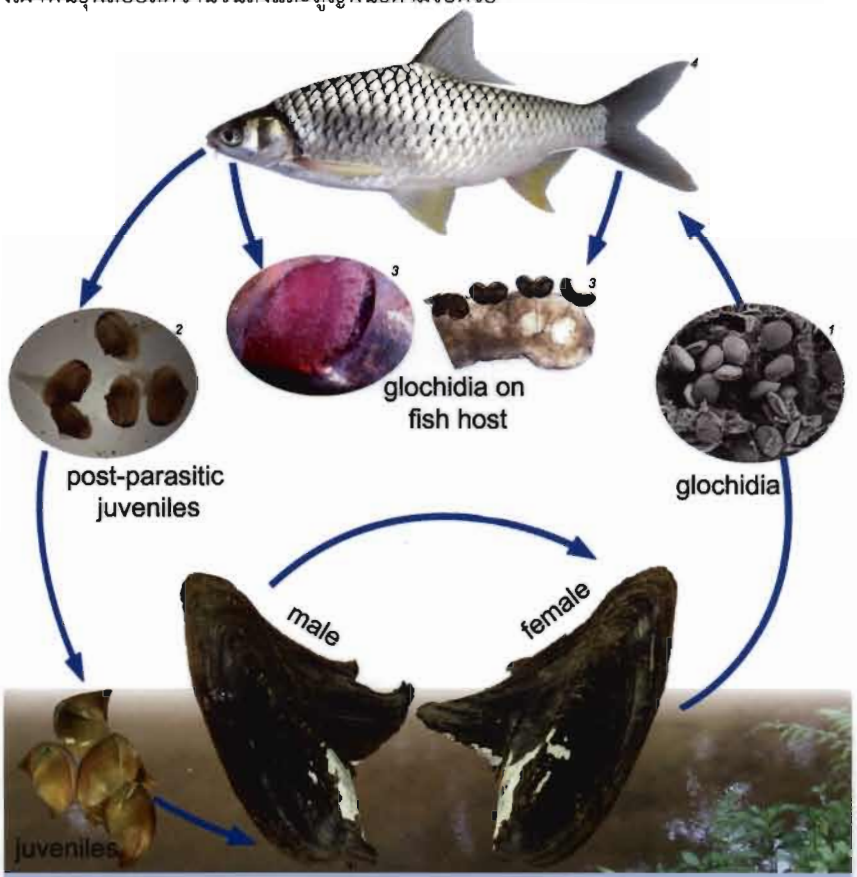

ภาพ-วงชีวิตของหอยกาบน้ำจืดที่ระยะตัวอ่อน glochidium เป็นปรสิตอาศัยเกาะตามส่วนหาง หรือเหงือกของปลาที่เป็นเจ้าบ้านอย่างจำเพาะต่อสปีชีส์ของหอยกาบ ก่อนที่จะพัฒนาเป็นหอยวัยอ่อนที่ดำรงชีวิตแบบอิสระอีกครั้ง (ที่มาของภาพ: [1]Deein et al. (2004), [2]http://fwcb.cfans.umn.edu/personnel/staff/hove/, [3]http://unionid.missouristate.edu, และ [4]ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดนครสวรรค์)

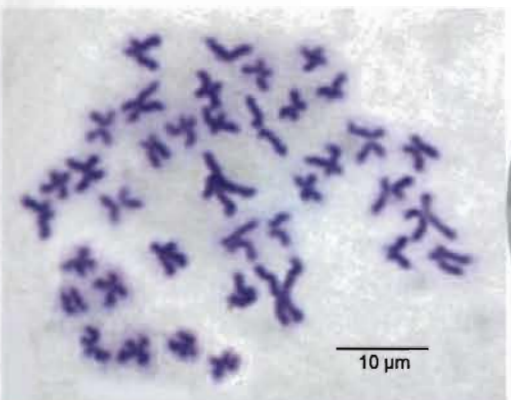

ภาพซ้าย-ไมโตติก-เมตาเฟสโครโมโซมของหอยกาบ Physunio inornata *จากแม่น้ำชี มี* 2n=38
ภาพขวา-Dr. Rolf Arthur Max BRANDT (4.12.1917-14.12.1989) ผู้วางรากฐานการศึกษาหอยน้ำจืดของประเทศไทย "The Non-marine Aquatic Mollusca of Thailand"

หอยกาบน้ำจืดเป็นสัตว์น้ำที่ถูกนำมาศึกษาเรื่องเซลล์พันธุศาสตร์ได้ดี เนื่องจากมีจำนวนแท่งของโครโมโซมที่ค่อนข้างอนุรักษ์และใกล้เคียงกันทั้งวงศ์ทั่วโลกคือมี 2n=38 อย่างไรก็ตามในหอยกาบน้ำจืดแต่ละสปีชีส์ จะมีรูปแบบการจัด เรียงของแท่งโครโมโซมในแคริโอไทป์ที่แตกต่างกัน บางสปีชีส์มีลักษณะโครโมโซมที่เป็นเอก-ลักษณ์ ซึ่งความแตกต่างนี้สามารถนำมาใช้จำแนกได้ถึงระดับสปีชีส์ อีกทั้งโครโมโซมยังมีขนาดใหญ่ เตรียมได้ง่ายและสวยงาม

ความหลากสปีชีส์ของหอยกาบน้ำจืดในประเทศไทย

Dr. Rolf A. M. Brandt เป็นผู้วางรากฐานงานอนุกรมวิธานของหอยน้ำจืดในประเทศไทย หลังจากที่ได้เก็บตัวอย่างในทุกลุ่มน้ำเป็นเวลาถึง 8 ปี (1963-1970) ซึ่งผลการวิจัยที่ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1974 ซึ่งถือว่าเป็นคัมภีร์ที่ใช้กันจนถึงทุกวันนี้ อย่างไรก็ตามด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้การจัดจำแนกหอยน้ำจืดมีพัฒนาการไปมาก โดย Dr. Brandt ได้จำแนกหอยกาบน้ำจืดด้วยลักษณะเด่นของฟันบานพับที่มีฟันกลางรูปร่างเป็นซี่ฟัน ค่อยลดรูปไปจนถึงไม่มีซี่ฟันเลย มีฟันข้างด้านท้าย มีกล้ามเนื้อยึดฝาทั้งด้านหน้าและด้านท้าย และมีกล้ามเนื้อมัดเล็กๆ อีกสองมัดอยู่ติดกันคือกล้ามเนื้อยึดเท้า (protractor muscle) และกล้ามเนื้อหดเท้า (retractor muscle) เหงือกมีด้านละสองแผ่น มีท่อน้ำระหว่างซี่เหงือก และในหอยเพศเมียยังใช้เหงือกทั้งสี่เป็นถุงอุ้มไข่ และโกลคิเดียมมีรูปร่างทรงเกือบรี **ในคู่มือประกอบภาพหอยกาบน้ำจืดของไทยนี้** ผู้วิจัยได้ศึกษาตัวอย่างของ Dr. Brandt ที่ Senckenberg Museum ประเทศเยอรมนี และตัวอย่างต้นแบบของสปีชีส์ที่มีการค้นพบใหม่อย่างละเอียด และได้ปรับปรุงการจัดจำแนกระดับวงศ์ สกุล และสปีชีส์ให้เป็นปัจจุบันตาม Graft และ Cummings (2007) และรายงานเพิ่มเติมใหม่ได้แก่สกุลหอยเสียม *Solenaia* ที่มีหอยสปีชีส์ที่ถูกค้นพบใหม่ ซึ่งภาพหอยกาบน้ำจืดแต่ละสปีชีส์ เป็นสปีชีส์ที่พบและมีรายงานในประเทศไทย **ภาพเปลือกด้านในและด้านนอก (หน้า 7-12) มีขนาดเท่ากับตัวอย่างจริง** เปลือกด้านบน (dorsal) มีขนาดย่อส่วนแสดงความป่องของเปลือก การศึกษาครั้งนี้รวบรวมหอยกาบน้ำจืดของประเทศไทยไว้ทั้งสิ้น 15 สกุล 41 สปีชีส์ ซึ่งการจำแนกสกุลจะใช้ลักษณะของเปลือกเป็นหลัก เช่นฟันบานพับแสดงด้วยเปลือกขวา รูปร่างเปลือกแสดงด้วยเปลือกซ้าย และฟันบานพับที่ประกบกันด้านในเปลือก เป็นต้น

การจำแนกสกุลหอยกาบน้ำจืดในประเทศไทย

1ก เปลือกมีฟันด้านข้าง 2

1ข เปลือกไม่มีฟันด้านข้าง.....13

2ก ฟันกลางลักษณะเป็นริ้วหรือรอยจีบ.....3

2ข ฟันกลางลักษณะนูนเป็นซี่ หรือไม่มีเลย.....6

3ก ฟันบานพับมีขนาดเล็กเห็นไม่ชัดเจน.....4

3ข ฟันบานพับมีนาดใหญ่เห็นชัดเจน.....5

4ก เปลือกรูปไข่ ป่องมากถึงน้อย.....*Physunio*

4ข เปลือกรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แบน.....*Trapezoideus*

(4ข)

5ก เปลือกรูปไข่ มีลายที่ umbo .....*Contradens*

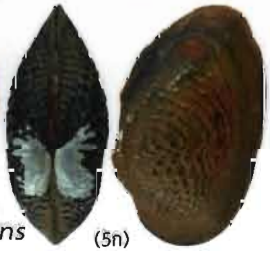

(5ก)

5ข เปลือกรูปลิ่ม ไม่มีลายที่ umbo.....*Ensidens*

6ก เปลือกยาว <8 ซม ด้าน dorsal เรียบไม่มีปีก.....9

6ข เปลือกยาว >10 ซม ด้าน dorsal มีปีก.....7

(6ก)

(6ข)

7ก มีฟันกลาง.....8

7ข ไม่มีฟันกลาง.....*Cristaria*

8ก เปลือกทรง รี ยาว <12 ซม ฟันกลางเป็นรอยจีบ มีปีกทั้งด้านหน้าและด้านท้าย....*Hyriopsis*

8ข เปลือกรูปไข่ ยาว >13 ซม ฟันเป็นซี่ ไม่มีปีกด้านหน้า.....*Chamberlainia*

9ก เปลือกรูปไข่ หรือรูปลิ่ม ป่องมาก.....10

9ข เปลือกรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ป่องน้อย.....12

10ก เปลือกยาว รูปไข่หรือรูปลิ่ม.....11

10ข เปลือกสั้น รูปครึ่งวงกลม.....*Unionetta*

11ก ฟันกลางเป็นแผ่นแบน ขนาดเล็ก.....*Radiatula*

11ข ฟันกลางเป็นซี่ ขนาดใหญ่.....*Scabies*

กิตติกรรมประกาศ: กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย RES-560530658-FW; NHMUK, London; NMNH, Washington D.C.; SMF, Frankfurt; R. Janssen; K.-O. Nagel; TRF-RTA-558001 (2012-2015)

ภาพและกราฟฟิก: ผู้เขียน และ ณัฐดนัย ลิขิตตระการ

อ้างอิง: จิรศักดิ์ สุจริต, ปิโยรส ทองเกิด, บังอร กองอิ่ม และ สมศักดิ์ ปัญหา. 2556. คู่มือประกอบภาพหอยกาบน้ำจืดของไทย. ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 12 หน้า.

จัดพิมพ์โดย: ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สิงหาคม 2556 จำนวน 1,000 แผ่น

12ก เปลือกรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน-กลม ค่อนข้างป่อง.....*Parreysia*

12ข เปลือกรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน-ยาว ค่อนข้างแบน.....*Harmandia*

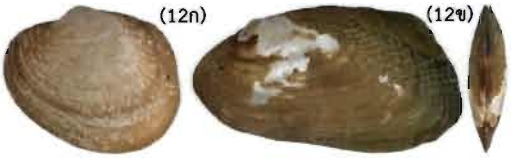

13ก เปลือกไม่เป็นรูปตะขอ.....14

13ข เปลือกรูปตะขอ มีจีบโดยรอบเปลือก.....*Modellnaia*

14ก เปลือกทรงรี ยาว หรือรูปไข่ มีปีกสั้น.....15

14ข เปลือกทรงกระบอก ยาว คล้ายหอยหลอด....*Solenaia*

15ก ฟันกลางเป็นแผ่นแบน ปรากฏบนที่เปลือกแต่ละฝา.....*Pseudodon*

15ข ไม่มีฟันบานพับ.....*Pilsbryoconcha*

บรรณานุกรม

Bouchet et al. 2010. Malacologia. 52: 1–184.

Brandt. 1974. Arc. Moll. 105: 1–423.

Chanabun et al. 2013. ZooKeys. 265: 1-76.

Deein et al. 2004. Nat. Hist. J. Chulalongkorn Univ. 3: 53-58.

Graf & Cummings. 2007. J. Moll. Stud. 73: 291-314.

Schütt & Zilch. 1993. Arch. Moll. 121: 15-29.

Whelan et al. 2011. Mol. Phylogenet. Evol. 61: 504-514.

สงวนลิขสิทธิ์โดยกฎหมาย *ห้ามทำซ้ำหรือกระทำการในรูปแบบใดๆ อันเป็นการลอกเลียน ไม่ว่าจะเป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของคู่มือประกอบภาพนี้ นอกจากจะได้รับอนุญาตจาก ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เท่านั้น*

NATURAL HISTORY MUSEUM

senckenberg
forschungsinstitut und naturmuseum

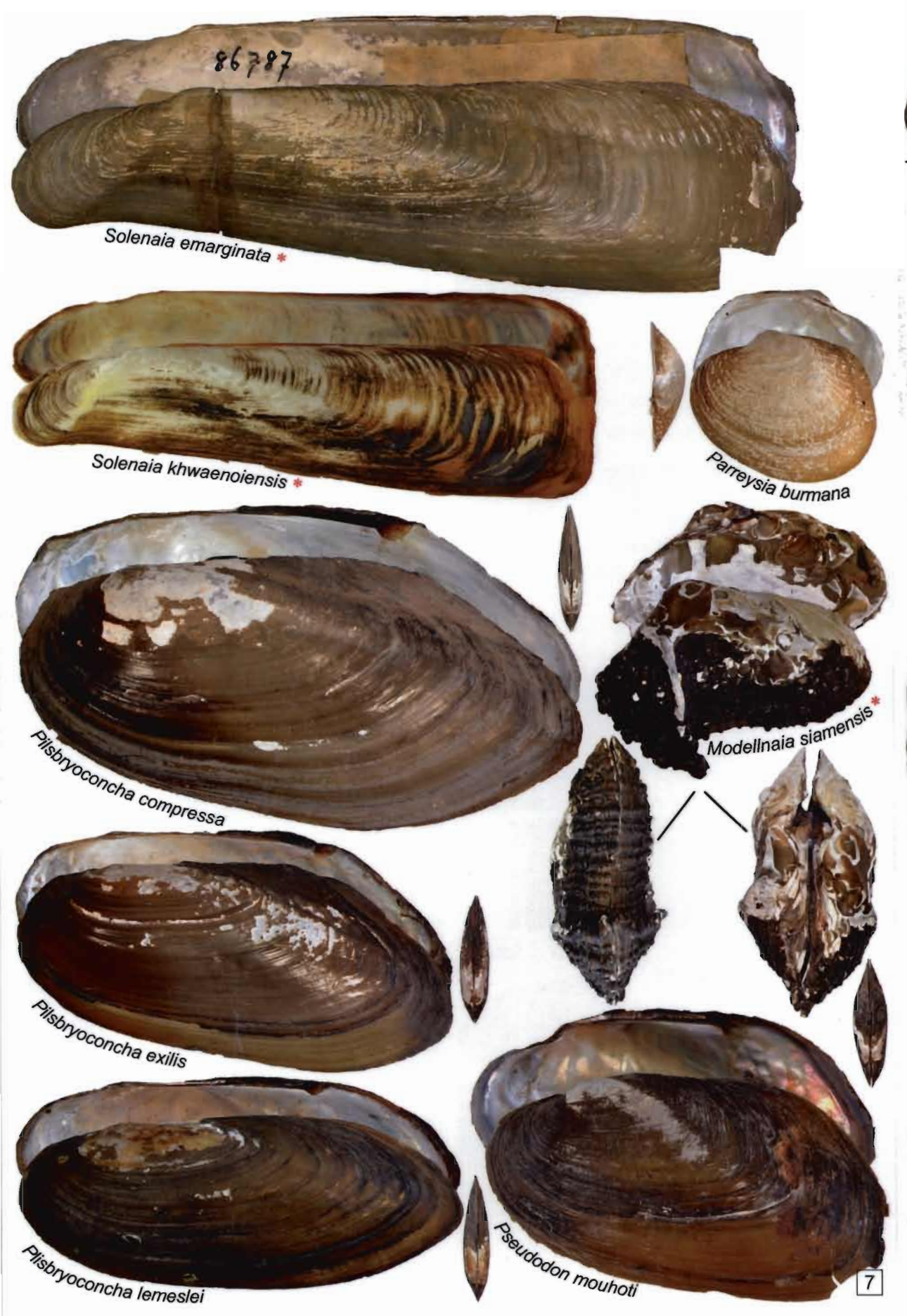
86787
Solenaia emarginata *
Solenaia khwaenoiensis *
Parreysia burmana
Pilsbryoconcha compressa
Modellnaia siamensis *
Pilsbryoconcha exilis
Pilsbryoconcha lemeslei
Pseudodon mouhoti

Pseudodon inoscularis harmandi *
Pseudodon ellipticus
Pseudodon tumidus *
Pseudodon cambodjensis cambodjensis
Pseudodon cambodjensis tenerrimus *
Pseudodon inoscularis callifer
Pseudodon chaperi

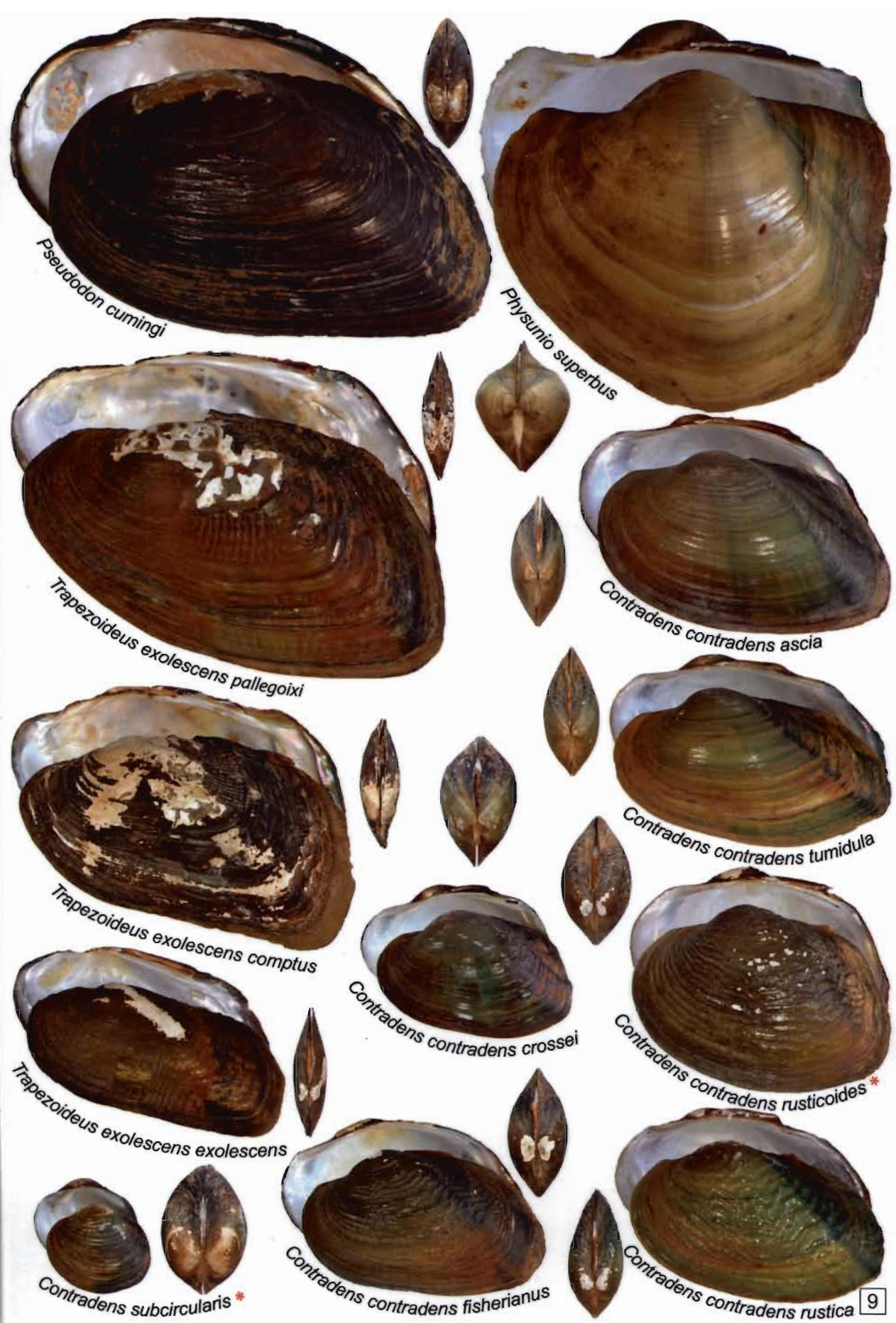
Pseudodon cumingi
Physunio superbus
Trapezoideus exolescens pallegoixi
Contradens contradens ascia
Trapezoideus exolescens comptus
Contradens contradens tumidula
Contradens contradens crossei
Trapezoideus exolescens exolescens
Contradens contradens rusticoides *
Contradens subcircularis *
Contradens contradens fisherianus
Contradens contradens rustica

Physunio eximius
Physunio inornata
Physunio modelli *
Physunio cambodiensis
Hyriopsis desowitzi *
Physunio micropterus
Harmandia munensis *
Hamandia somboriensis
Radiatula pilata
Hyriopsis bialatus
Radiatula substriata
Radiatula humilis
Radiatula chaudhurii

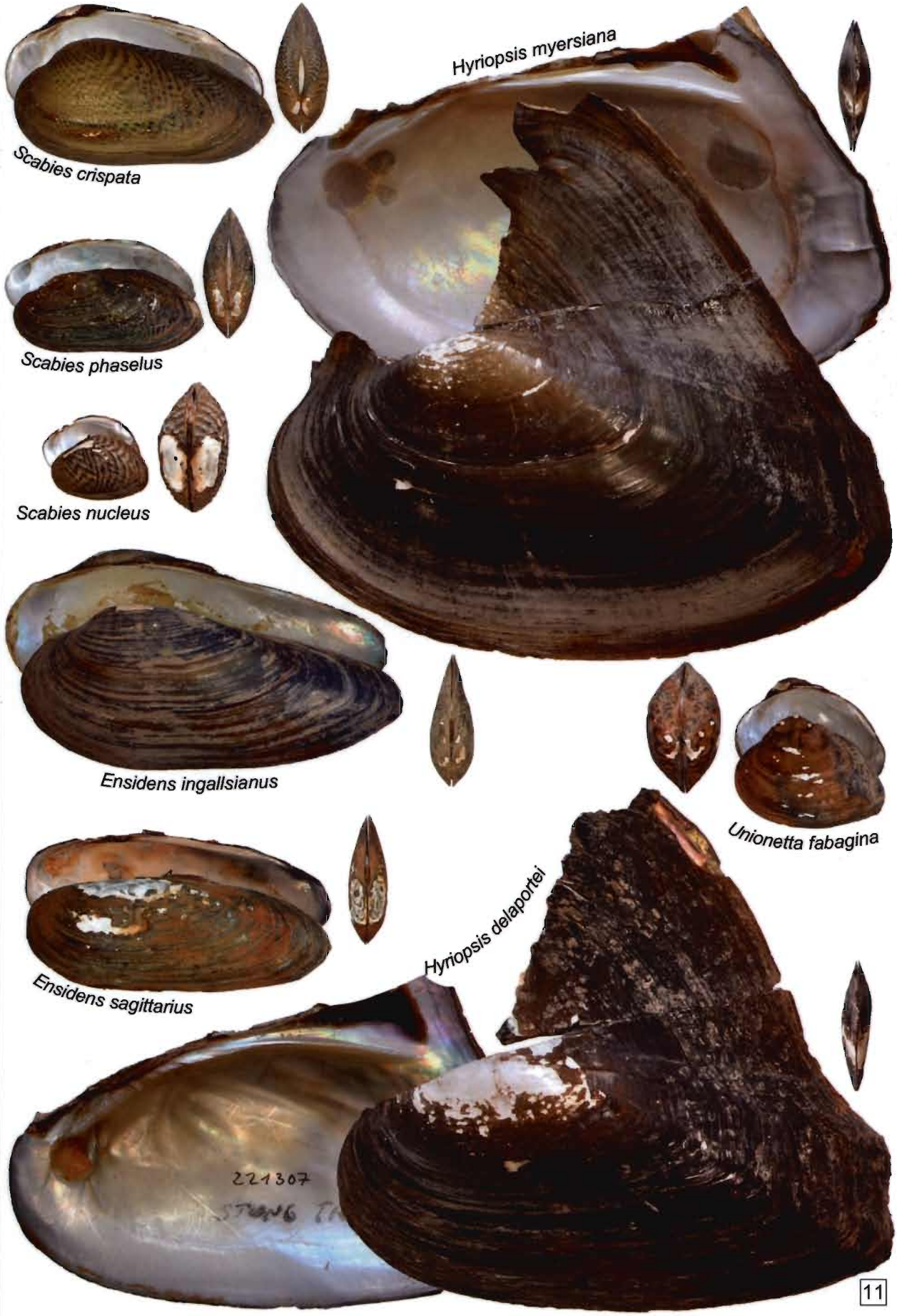
Scabies crispata
Hyriopsis myersiana
Scabies phaselus
Scabies nucleus
Ensidens ingallsianus
Unionetta fabagina
Ensidens sagittarius
Hyriopsis delaportei
221307

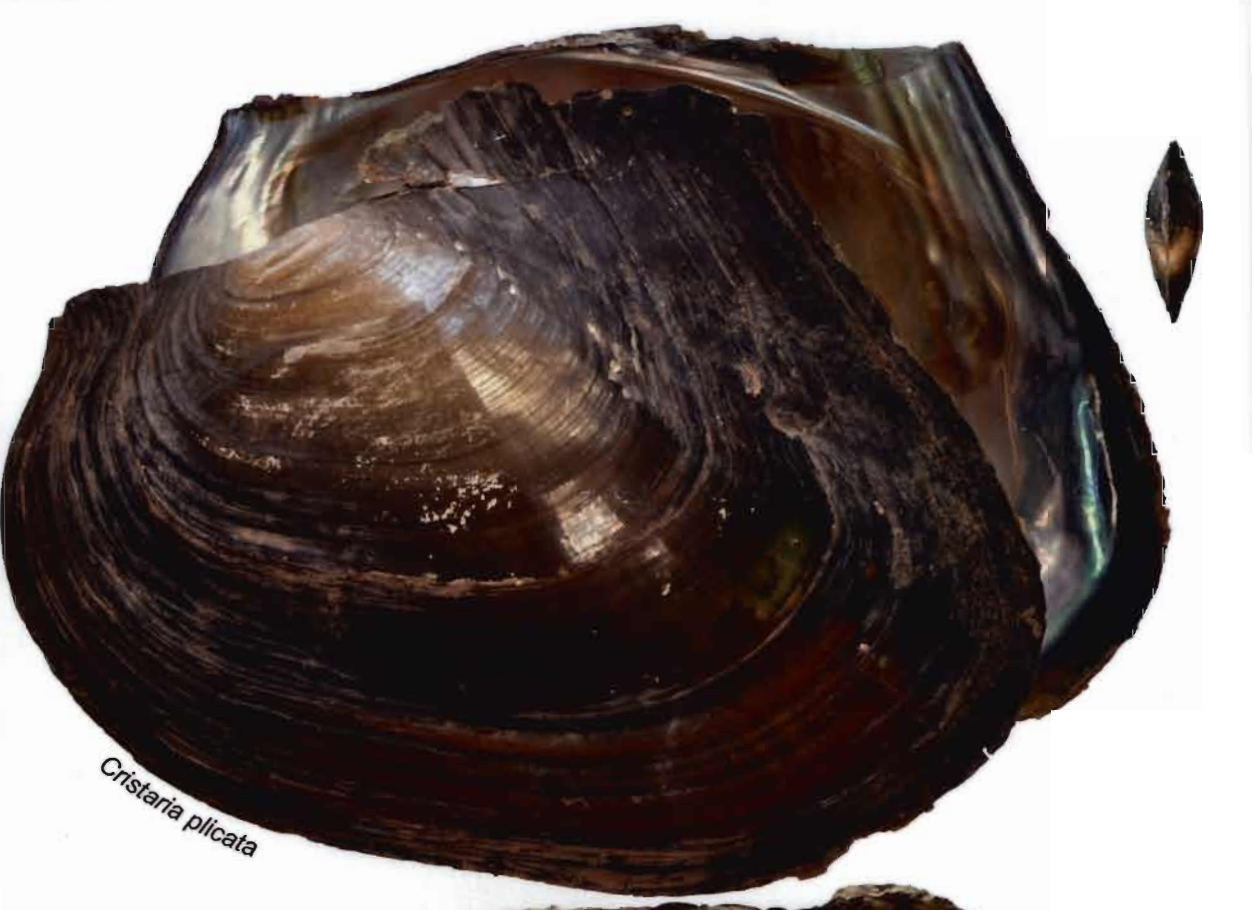

Cristaria plicata

* = Holotype
* = Paratype

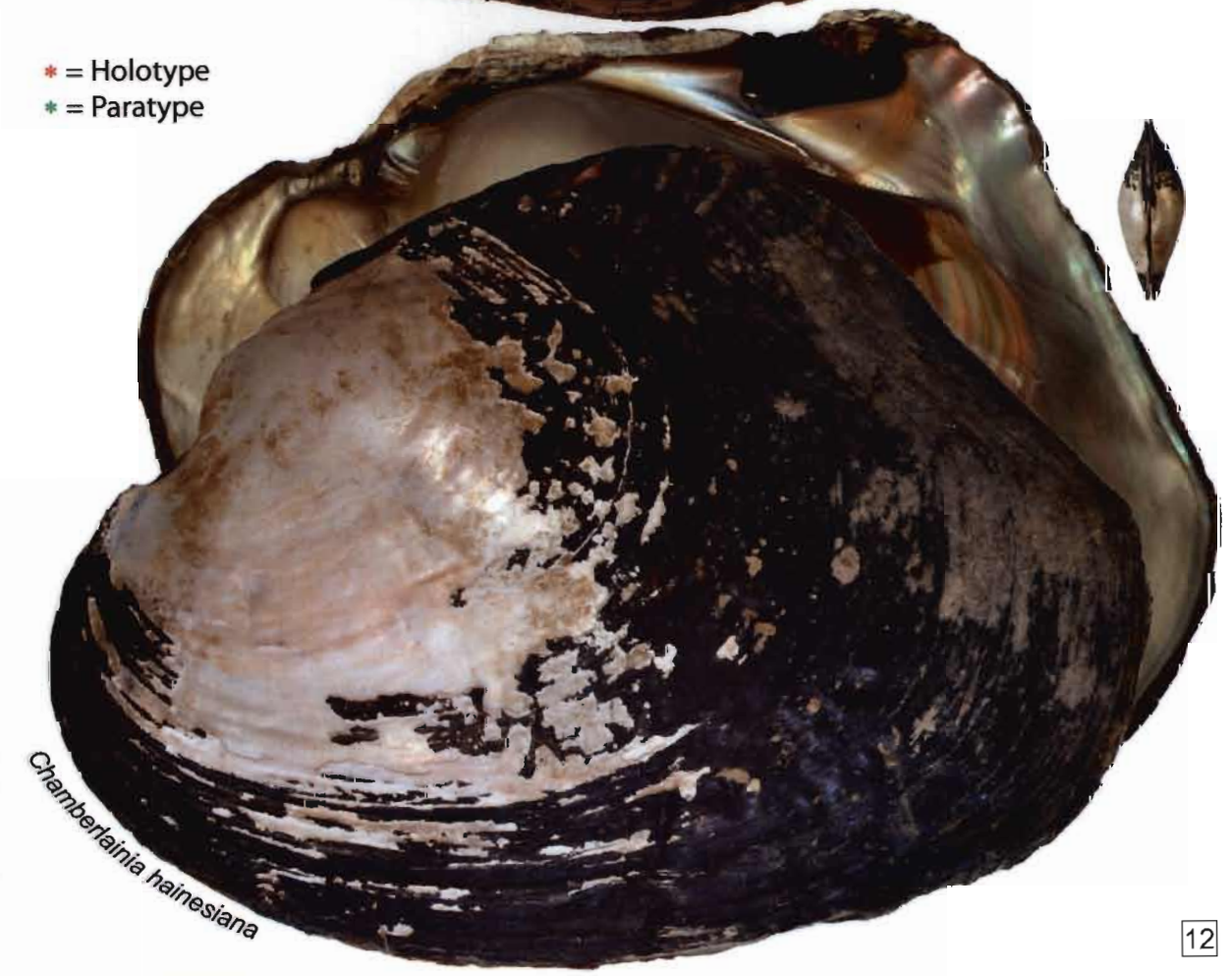

Chamberlainia hainesiana